

INTERPRETATION AS SELF-REFLECTION IN AL. PHILIPPIDE'S *CONSIDERAȚII CONFORTABILE*

Sorin Iagăru-Dina

PhD Student, University of Bucharest

Abstract: The main goal of my presentation is to show that in Al. Philippide's essays the description of the authors and the analysis of their texts is, to a good extent, influenced by his conception about the qualities of good poetry in general and by his opinions regarding certain literary and artistic contemporary movements like vanguardism. Despite the common view according to which Philippide's critical perspective is fully governed by a classical sense of impartiality and total devotion to the text, some of his essays from Considerații confortabile I, the volume on which I founded my demonstration, show the contrary. The subjective note consists of the fact that many of his comments tend not only to favour some features like the euphony of the verse and the long-polished poetical structures, in the best tradition of a classicist way of conceiving writing, but they also indicate them as the quintessence of the respective literary works, as the key of their value. The essayist approaches, thus, the texts he selects as arguments for his aesthetic beliefs, the selection itself being made in such a way as to allow the author to find enough material for sustaining his assertions.

The formal, sober and didactic tone of the essays conceals a personal conservative option for innovating literature according to internal needs of writers and not under the pressure of literary trend. The distance, a concept frequently claimed by critics regarding Al. Philippide's Confortabile considerations, referred to as non-implication and neutral perspective in approaching literary works, is often replaced by the tendency of seeking, for example, in poetry, those aspects which embody his own representation about „good poetry“. Thus, what at first look may seem objectivity and sober analysis ought to be understood rather as a pleading for a „soft“ modernism and other idiosyncrasies. The paradox which makes Al. Philippide a special sort of poet-critic is the subtle manner in which he takes the text for a mirror, heaping praise on what satisfies his taste for moderation, consonant and well-polished phrase, in short, his refined spirit of a conservative intellectual.

Keywords: modernism, distance, subjectivity, conservatory, idiosyncrasies.

Eseistica lui Al. Philippide s-a bucurat de multă atenție din partea exegeților săi. Mai toți autorii care i-au consacrat studii monografice (Nicolae Balotă, Horia Avrămuț, George Arion) alocă un capitol separat acestei laturi a personalității sale literare, așezând-o, e drept, după cea de poet. Chiar și atunci când apare într-un capitol numit *Evoluția criticii literare*, cum se întâmplă în studiul lui Eugen Simion, *Scriitori români de azi*¹, Philippide este introdus ca „un poet în lumea criticii“, formulă conținând o ierarhizare implicită a celor două ipostaze ale autorului discutat. Numărul foarte mare de articole, de studii reunite în câteva volume consistente a dat, totuși, criticii literare convingerea că trebuie să se raporteze la aceste preocupări eseistice altfel decât ca la o activitate ocazională, neglijabilă, așa cum sunt, de multe ori, privite însemnările de lectură și reflecțiile pe teme literare ale scriitorilor. Un alt criteriu care a părut a fi îndeplinit, cu siguranță mai important decât aspectul cantitativ, a fost acela al judecății echilibrate, al sustragerii de sub capriciile propriei subiectivități care îi fac adesea pe artiști să fie, cum avertiza acum mai bine de un secol și jumătate Titu Maiorescu, „cei mai contestabili apreențatori teoretici ai artei“². Printre calitățile punctate se regăsesc

¹ Eugen Simion, *Scriitori români de azi*, București, Editura Cartea Românească, 1974.

² Titu Maiorescu, *Poeți și critici*, în *Critice*, București, Editura pentru Literatură, 1967.

deschiderea către o arie largă de subiecte literare (curente, școli literare, concepte precum tradiție, senzațional, fantastic etc.), erudiția, așadar, disponibilitatea de a prezenta inclusiv ceea ce nu este compatibil cu structura lui spirituală și artistică („Aparent critic refractar, el este un critic transparent, care acceptă puncte de vedere și sisteme incompatibile cu structura sa spirituală.”³), dar și o conștiință a exigențelor teritoriului pe care intră ca un *outsider* obligat să își câștige, prin merite, legitimitatea („Al. Philippide scrie critică altfel decât își scrie versurile și, om de cultură întinsă, pune totdeauna dezbaterea literară într-un cerc mai larg de probleme în care spiritul lui se mișcă fără dificultate.”⁴).

Pe lângă transparentă, înțeleasă aici ca receptivitate față de *celălalt*, față de opere sau fenomene literare în general, Al. Philippide arată constant o voință de echilibru, de justete, nuanțându-și aproape de fiecare dată atitudinea polemică printr-o onestă punere în lumină a ceea ce el apreciază ca meritos în cartea sau miscarea literară față de care tocmai și-a exprimat inaderența. Exemple sunt multe în acest sens. Citez aici una dintre cele mai interesante astfel de situații, având în vedere subiectul eseului în care apare, suprarealismul: „Metoda, totuși, și teoria trebuie să fie luate în seamă. Suprrealismul are marele merit că a reafirmat independența poeziei, care nu trebuie să slujească nici unui scop extraneu. Suprrealismul a scos cu putere în evidență inconștientul și stările de vis. A reabilitat miraculosul[...]”⁵. Autorul *Considerațiilor confortabile* combate cu eleganță și cu reținere, evitând acele verdictes adeseori șocante pe care le emit scriitorii cu privire la cărți. E drept că textele lui Philippide nu fac parte dintr-un jurnal de creație, că sunt mai riguros articulate, publicate mai întâi în reviste literare și ulterior reunite în volum. Nu putem pune, însă, pe seama unor eventuale constrângeri de gen sobrietatea și mai ales moderația discursului philippidian, având în vedere că tot din categoria eseului fac parte și acele texte de critică „artistică”, așa cum a fost ea numită datorită belșugului de metafore, de formulări plastice și opinii nu o dată hazardate (vezi, spre exemplu, *Teoria sferelor de influență* a lui Marin Sorescu⁶). Echilibrul expunerilor sale ține, cum de atâtea ori s-a remarcat, de o anumită conformație spirituală și intelectuală. Dar, în afară de „asezonarea” criticilor cu remarci favorabile, printre ingredientele acestei impresii de imparțialitate se mai numără subtilitatea cu care Philippide proiectează în analiza literară propriile valori estetice. Solemnitatea, tonul doct, fluent al evocării autorilor, dar mai ales adecvarea aprecierilor la materialul de comentat (observațiile au acoperire în textele analizate, sunt întemeiate, pot fi demonstrate cu exemple), toate fac ca imaginea poetului și a scriitorului ideal, de sorginte (cum altfel?) clasică să se topească firesc și imperceptibil în ansamblul eseului, creând ceea ce am putea numi un partizanat camuflat.

Cheia este, așadar, alegerea unor autori afini, în a căror operă să fie cât mai proeminente acele aspecte (îndeosebi stilistice) pe care interpretul le ține la mare cinste. Ceea ce trădează, cu toate acestea, subiectivitatea eseistului este faptul că se concentrează aproape exclusiv pe calități precum limpezimea stilului, cadența frazelor, armonia sonoră, „adâncimea expresiei” indicându-le drept trăsături definitorii ale operei autorilor discutați. Astfel procedează Al. Philippide în majoritatea medalioanelor sale literare. Voi prezenta, pe scurt, aici, pentru exemplificare, câteva astfel de situații din primul volum al *Considerațiilor confortabile*.

Despre opera poetului bucovinean de limbă germană Alfred Margul Sperber, Philippide afirmă că trăinicia sa „este asigurată în chip temeinic de forma ei perfectă”, adăugând că „Sperber are simțul clasic al formei, care asigură chiar celei mai zbuciumate

³ Horia Avrămuț, *Alexandru Philippide*, București, Editura Cartea Românească, 1984, p. 162.

⁴ Eugen Simion, *op. cit.*, p. 496.

⁵ Al. Philippide, *Considerații confortabile*, București, Editura Eminescu, 1970, p. 184.

⁶ Marin Sorescu, *Teoria sferelor de influență*, București, Editura Eminescu, 1969.

substanțe o frumusețe durabilă.⁷ Eugen Simion remarca, în capitolul consacrat lui Philippide - „poetul în lumea criticii“, de care am amintit la început, că, mai totdeauna, prioritară în prezentarea cărților citite sunt trăsăturile de sorginte clasică: „Cînd face analiza unei cărți scoate în evidență, înainte de orice, *claritatea stilului, măsura, perfectul echilibru, cumpătarea, dozajul efectelor*, adică tot ceea ce intră în prevederile unui spirit clasic.“⁸ Fără să se rezume la a le sublinia în detrimentul altora, eseistul face din aceste aspecte de formă poetică esența perenității operei respective și, odată punctat tot ce este clasic în poezia autorului cu pricina, vine și verdictul interpretului, profesiunea sa de credință exprimată concis și hotărât: „Numai așa se pot înălța în poezie cotidianul și obișnuitul.“⁹ Tot aici, Philippide găsește prilejul de a demonta (din nou, fiindcă subiectul îl preocupă și îl face adeseori, cum s-a mai remarcat, chiar să se contrazică), prin exemplul autorului prezentat, prejudecata împărțirii temelor literare în poetice și nepoetice: „Poetul similitudinilor subtile se arată tot atît de artist și în cel mai ocazional subiect, pe care, datorită expresiei strălucite cu care îl îmbracă, îl scoate din efemer.“¹⁰

Tabla principiilor sale estetice este clar definită și, cum observa Eugen Simion, există în însemnările acestui poet-critic „un șir de categorii pozitive.“¹¹ Aceasta e o certitudine, însă ceea ce merită urmărit mai îndeaproape este modul în care autorul încearcă să obiectivizeze aceste preferințe, să le exprime ca pe niște proprietăți ale operei fără legătură cu propriul orizont estetic. Pentru a obține acest efect, Philippide are grijă de fiecare dată să pornească demonstrația de la date exterioare, de la poezia sau proza autorilor analizați, asupra cărora se apleacă minuțios, dar față de care, cu toată atenția, rămâne distant, nu își exprimă decât foarte rar entuziasmul. Cu sobrietatea și siguranța caracteristice, eseistul caută să convingă că însușirile clasice de tipul celor pe care le enumeram mai sus nu au fost identificate fiindcă plac interpretului, ci pentru că ele generează marea poezie. Dublat fiind de teoreticianul cu principii clare (autonomia expresiei poetice, evoluția organică, naturală a literaturii, inteligibilitatea discursului etc.), poetul-cititor își exprimă, de fapt, impresiile de lectură în registrul ușor grav, cu inflexiuni metaforice, al statuării unor principii de poetică. Iată care sunt meritele lui Ion Pillat în viziunea eseistului: „Pillat a cunoscut adîncimea formei și a lucrat neconținut ca s-o realizeze. Cu fiecare nou volum, preocuparea adîncimii formale se arată la el tot mai puternic, cu rezultate tot mai sigure și mai frumoase.“¹² Pe lângă selectarea de autori compatibili estetic, afini, Philippide mai are, așadar, un mijloc de persuasiune: conștiința sa teoretică, ilustrată în articolele de reflecție liberă pe teme literare. Iată cum și în eseul despre Pillat se intercalează în comentariul propriu-zis o observație cu caracter general: „Cercetătorul atent își dă seama însă că aceste poeme limpezi și armonioase au fost pregătite cu un meșteșug care este cu atît mai prețios, cu cît urmele lui nu se mai văd. Tonul face, într-o mare măsură, poezia.“¹³ Tonul impersonal, neutru al observațiilor și mai ales indicarea valențelor clasice ale poeziei drept necesități de care autorul a fost conștient („Pentru tonul grav care trebuia realizat era nevoie de cuvinte cu sunet adînc, un sunet de apă vuitoare, de vînt prin funduri de păduri[...]“¹⁴), toate conferă eseurilor un aer detașat, ca al unui privitor care notează netulburat, fără să-l distorsioneze, configurația obiectului pe care îl contemplă.

Unii exegeți (Horia Avrămuț, de pildă) au vorbit despre „un necruțător control al gustului în numele ideii estetice“¹⁵ la Al. Philippide. Acesta ar consta în consecvența cu care

⁷ Al. Philippide, *Considerații confortabile*, ed. cit., p. 233.

⁸ Eugen Simion, *op. cit.*, p. 499.

⁹ Al. Philippide, *Considerații confortabile*, ed. cit., p. 233.

¹⁰ *Ibidem.*

¹¹ Eugen Simion, *op. cit.*, p. 233.

¹² Al. Philippide, *Considerații confortabile*, ed. cit., p. 193.

¹³ Al. Philippide, *Considerații confortabile*, ed. cit., p. 194.

¹⁴ *Ibidem.*

¹⁵ Horia Avrămuț, *Alexandru Philippide*, București, Editura Cartea Românească, 1984, p. 169.

eseistul urmărește, în lecturile sale, aspectele teoretice, dar mai ales în faptul că și-ar refuza sistematic acea identificare entuziastă cu operele și mișcările literare. Nicolae Balotă aduce în discuție conceptul de „distanță”: „Distanța necesară e un dat al firii dar și un program.”¹⁶. Această distanță trebuie înțeleasă, însă, nu ca expresie a unei poziționări neutre față de viața literară, ci ca o voință permanentă de echilibru, de justete, voință care nu împiedică, însă, principiile esistului să răzbată la suprafața comentariului și să îl influențeze substanțial. Oricât de mult clamat, acest echilibru nu exclude subiectivismul. Iar aici mă refer nu la eseurile sale cu caracter pur teoretic, în care își exprimă direct vederile, ci la medalioanele literare în care putem ușor intui, disipată în conținutul prezentării, vocea polemistului care sancționează excesele modernismului și alte (*extrem*)-isme.

Este, de aceea, interesant să remarcăm că, de cele mai multe ori, profilurile de scriitori pe care le realizează Philippide ilustrează o sinteză de critică și teorie literară. Ele sunt, putem spune, aplicații ale concepției philippidiene despre literatură și, cu precădere, despre poezie. Ceea ce se sustrage principiilor sale nu este numaidecât repudiat, dar e pus sub semnul întrebării. Tocmai de aceea, autorul *Considerațiilor confortabile* se străduiește adesea să construiască o interpretare favorabilă a operei autorilor pe care îi prețuiește. Acest mecanism e foarte transparent, spre exemplu, în eseul consacrat poeziei lui Ion Barbu. Generos în elogii, poetul-eseist avertizează, însă, asupra unui risc: obscuritatea, de care încearcă, totodată, să disculpe autorul comentat, prin intuiții binevoitoare: „Obscuritățile lui Barbu le bănuiesc mai mult de cugetare și de simțire, decît de formă (și, prin asta, orice legătură cu falsul modernism pomenit mai sus este înlăturată). Aș dori, totuși, ca aceste obscurități să se oprească aici. Poezia lui Barbu, în forma ei de acum, e la extrema limită între adevărata nouitate și neant. E o culme de la care un pas – unul singur – duce la prăpastia incomprehensibilului.”¹⁷. Putem ușor intui ce înțelege Philippide prin „falsul modernism”. E vorba, desigur, de aceleași (în viziunea lui) tare pe care le-a incriminat de atâtea ori în eseurile de pură reflecție teoretică: superficialitatea, ruptura ostentativă, artificială cu tradiția și, cel mai important în contextul de față, confuzia voită, incoerența. Receptarea poeziei lui Ion Barbu se face, astfel, prin grila unei distincții personale între un modernism veritabil și unul fals. Eseistul pornește, și aici, ca în multe alte cronici, cu un bagaj de valori clasice, cu o anumită înțelegere a ideilor literare precum ermetismul, sugestia, inovarea expresiei poetice și alte aspecte de actualitate ale vremii. Modul în care le interiorizează și în care se raportează la ele este manifestarea însăși a subiectivității sale, o opțiune – să o numim – de gust. De aceea, cred că se poate vorbi cu mai multă îndreptățire despre fidelitatea nu față de „altitudinea frumosului literar” sau față de „ideea estetică”¹⁸ în general, cum aprecia Horia Avrămuț, ci față de propria concepție despre ideile estetice sau despre asemenea principii precum frumosul literar. Ceea ce l-a putut, într-adevăr, costa plăcerea lecturii, sau cel puțin etalarea ei printr-un entuziasm vizibil al participării la întâlnirea cu opera, este vocația unui observator al fenomenului literar, dar a unui observator implicat, care, deși echilibrat, și-a format o poziție care nu e pe de-a-ntregul nici tradiționalistă, nici modernistă, nici clasică, nici romantică. Specificul concepției sale este chiar refuzul de a merge până la capăt într-o direcție sau alta, dar și acest refuz al extremelor este el însuși o opțiune. De aici decurge inapetența lui Al. Philippide pentru bizar, pentru absurd, pentru iraționalism.

În ce privește reticenta față de excentricitatea discursului poetic, ea poate fi observată foarte ușor dacă ne întoarcem la eseul despre *Jocul secund* al lui Ion Barbu, unde, cum vom vedea, Philippide operează din nou o distincție de felul celei amintite mai sus între modernismul „fals” și cel veritabil: „Ion Barbu este un poet ciudat. Ciudățenia este primul aspect sub care apar poeziile lui. Este o ciudățenie organică, de loc voită, o ciudățenie de

¹⁶ Nicolae Balotă, *Introducere în opera lui Al. Philippide*, București, Editura Minerva, 1974, p. 325.

¹⁷ Al. Philippide, *Considerații confortabile*, ed. cit., p. 47.

¹⁸ Horia Avrămuț, *op. cit.*, p. 169.

gîndire poetică, de fond mai mult decît de formă. Este, prin urmare, o ciudăţenie sinceră, lipsită de artificial, simpatică şi interesantă.¹⁹ Pentru a fi valoroasă artistic şi durabilă, „ciudăţenia“ şi „obscuritatea“ trebuie să emane dintr-o necesitate interioară a poetului. Este o consecinţă a viziunii organiciste pe care eseistul şi-a afirmat-o des şi în virtutea căreia consideră necesar să sublinieze că ermetismul poetului e unul de substanţă, de profunzime şi nu de suprafaţă. Miza implicită, subiacentă a acestui medalion literar, ca a multor altora este, aşadar, combaterea superficialităţii în scriitură, cusur faţă de care poezia lui Ion Barbu este prezentată în contrapunct: „Poezia adevărată se face tot mai rară. Iată de ce volumul lui Ion Barbu este un eveniment literar de primul rang.“²⁰ Dacă ţinem seama de intenţia demonstrativă, persuasivă, nu ne va mai surprinde faptul că din „traiectul critic“, ca să preluăm formula lui Jean Starobinski²¹, lipseşte etapa lecturii inocente, a identificării entuziaste cu opera²², autorul lăsând loc exclusiv unei analize sistematice, în care domeniul central de interes îl constituie aspectele „tehnice“, de prozodie şi de limbaj poetic.

Nu trebuie să privim aceste prezentări metodice ca pe nişte mostre de analiză lucidă, detaşată, „reflecţie autonomă faţă de operă şi de istoria în care ea se inserează“²³. Fiindcă autorul nu este un stilistician preocupat să extragă şi să comenteze structuri, ci un interpret, e drept, riguros, minuţios, care mizează însă extrem de mult pe intuiţie, angrenându-şi observaţiile în contextul teoretic mai larg al concepţiei sale despre poezie şi modernism. Sistemul său de valori, profilul spiritual şi intelectual transpar cel mai limpede în eseurile despre poeţi români contemporani. Acolo, mai mult ca în alte situaţii, autorul îşi verifică anumite ipoteze, luând din lectura operelor respective argumente pentru propriile teorii. Una dintre teoriile philippidiene recurente este frecventarea trecutului ca fundament al înnoirilor moderniste, aşadar cultivarea tradiţiei în spiritul unei evoluţii literare „sănătoase“, organice. Este premisa de la care se porneşte în eseul despre Demostene Botez şi a sa „nelinişte echilibrată“²⁴: „Poeţii români din acea vreme au simţit cu toţii nevoia de înnoire a conţinutului şi a expresiei(...). Dar ei şi-au satisfăcut această nevoie numai păstrînd, cu rare şi neînsemnate excepţii, legătura cu literatura trecutului.“²⁵ Însemnările despre Demostene Botez trădează, mai mult decît alte medalioane literare, bucuria autocontemplării în imaginea celuilalt devenită oglindă. Preocupările teoretice nu dispar, însă este atenuată acea impresie de judecare după criterii fixe şi de raportare distantă la opera comentată ca la o sumă de argumente pentru susţinerea propriilor preferinţe în materie de idei literare. Trebuie să admitem că eseul începe în aceeaşi paradigmă a ilustrării generalului prin particular: „Demostene Botez este unul dintre scriitorii care alcătuiesc, cu opera lor, unele din trăsăturile caracteristice ale unei perioade importante din dezvoltarea literaturii romîne, perioadă care începe în preajma anului 1920.“²⁶ Din nou scriitorul discutat este „recomandat“ ca întruchipare a unui principiu, de această dată al continuităţii între tradiţie şi contemporaneitate: „Poezia lui Demostene Botez ilustrează acest fenomen caracteristic pentru firea literaturii romîne şi pentru dezvoltarea ei pe temeiul acestei firi, în care tradiţia se îmbină armonios cu tendinţa înnoitoare.“²⁷ Este semnificativ faptul că Al. Philippide face referire în

¹⁹ Al. Philippide, *op. cit.*, p. 44.

²⁰ Al. Philippide, *op. cit.*, p. 47.

²¹ Cf. Jean Starobinski, *Relaţia critică*, Bucureşti, Editura Univers, 1974, p. 28.

²² Faptul că analiza detaşată, lucidă predomină în faţa identificării cu opera a mai fost semnalat de acelaşi Horia Avrămuţ, exeget, pe care l-am mai citat, al lui Al. Philippide: „Lucru stabilit, la Philippide nu predomină actul simpatiei, ci momentele care succed primul contact cu opera: studiul analitic lucid şi, mai ales, reflecţiile ridicate pe temeiul literar concret.“- Cf. Horia Avrămuţ, *op. cit.*, p. 162.

²³ *Ibidem*, p. 28.

²⁴ Al. Philippide, *op. cit.*, p. 284.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ Al. Philippide, *Consideraţii confortabile*, ed. cit., p. 284.

mod repetat la un mod specific al poeziei românești de a se raporta la elementele mișcărilor literare occidentale precum iraționalismul. Comentând esența acestei specificități, Philippide ajunge tot la valori clasice: mesaj comunicabil, limpede, al unei poezii care nu își face un scop din iraționalism. Lirica asupra căreia glosează servește drept argument pentru susținerea acestei opinii. E drept că, în spiritul echilibrului său structural, eseistul recunoaște ambivalența operei lui Demostene Botez, contrastul dintre latura senină, solară și cea întunecată, dominată de spleen: „Unitatea acestui volum de la 1920 o formează tocmai această permanență a două stări de suflet contrastante, una luminoasă, cealaltă sumbră.”²⁸. Vine, însă, imediat după această constatare obiectivă, punctul de vedere personal, prin care Philippide se delimitează de opinia majorității criticilor și istoricilor literari: „Înclinînd către starea tristă se distinge un grup de poezii în care Demostene Botez evocă atmosfera deprimantă, de pe vremea aceea, a obscurilor tîrguri provinciale. Unii istorici literari, dacă nu cumva chiar toți, s-au grăbit în chip comod și expeditiv să facă din acest grup de poezii nota dominantă a poeziei lui Demostene Botez. Este numai o notă particulară, foarte caracteristică, dar care înfățișează numai o parte din sensibilitatea poetului.”²⁹. Observația sa este o pledoarie pentru dimensiunea olimpică, clasică a poetului comentat, parte integrantă din teoria cu accente tradiționaliste potrivit căreia literatura română a asimilat influențele străine moderându-le, adaptându-le unui fond „sănătos și trainic”³⁰. După o remarcă de finețe asupra naturii ca prezență sensibilă, depozitară de sentimente umane, așa cum apare ea în poezia lui Demostene Botez, și nu ca simplu spectacol pitoresc, eseistul continuă să identifice aspecte care contrastează cu „spiritul veacului”. Două sunt, mai exact, aceste calități care îl singularizează pe poet în peisajul literar de la acea dată: calmul contemplației și al empatiei cu „natura prietenă” („bucuria pe care natura prietenă, și prietenă înainte de-a fi numai decît frumoasă, o aduce omului modern, nu rareori apăsător de grabă febrilă și de îngrijorată viteză.”³¹), respectiv atitudinea solemnă, serioasă față de toate temele abordate („Și acum, care este secretul și, în același timp, cheia secretului acestei poezii? Este, înainte de orice, pe lîngă sinceritatea ei cuceritoare, o seriozitate profundă. Demostene Botez în versurile sale nu ia nimic în rîs, nici viața, nici tristețile ei, nici bucuriile ei, nu ia în rîs nici natura, nici omenirea. Este, aceasta, o calitate care, în literatura secolului nostru, apare tot mai rar.”³². Prețuind cel mai mult la poezii selectați însușirile de factură clasică (moderația, calmul, sentimentul robust și reconfortant al naturii, respectarea regulilor prozodice tradiționale, limpiditatea mesajului etc.), citindu-i și recomandându-i, implicit, ca pe niște „dizidenți” spirituali și estetici ai secolului vitezei și al superficialității, Al. Philippide face el însuși figura unui intelectual care merge împotriva curentului. Prezentările întocmite poezilor contemporani nu sunt, tocmai din această cauză, simple note de lectură, ci încercări de a pune în lumină o latură considerată pe nedrept neglijată a modernismului, anume latura lui *soft*, am putea spune, cea substanțială, profund legată de o tradiție literară autohtonă sau, cel puțin, de anumite disponibilități structurale ale sufletului românesc.

Pasajele citate până aici îl prezintă pe Al. Philippide în postura unui cititor al cărui background cultural și a cărui sensibilitate clasică îi determină optica lecturii, mărin, ca niște lentile, anumite aspecte în detrimentul altora. Preferințele sale în materie de poezie, de pildă, sunt rezultatul unor opțiuni consecvente, dezvoltate în timp, în ce privește prozodia, discursul liric, tonul, imagistica și alte particularități. Gustul său nu are spontaneitatea pe care ne-am obișnuit să o vedem la poezii-critici. Acest fapt se datorează preocupărilor sale de eseist, care și-a fixat un anumit calapod în materie de poezie și se raportează la el. Desigur că nu se

²⁸ *Ibidem*, p. 286.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*, p. 285.

³¹ *Ibidem*, p. 290.

³² Al. Philippide, *Considerații confortabile*, ed. cit., p. 290.

întâmplă astfel în toate analizele sale literare, ci mai ales în acelea dedicate unor autori din sfera (largă) a modernismului, în a căror operă se caută și se găsește nu doar ca poet (sub acest aspect ar fi, poate, de notat doar remarcile favorabile privitoare la cizelarea îndelungă a versului, la migala creației pe care știm că a cultivat-o și Philippide), ci și (sau poate mai ales) ca intelectual, ca gânditor, ca literat în general, interesat de evoluția liricii (și, ocazional, a prozei) moderne.

Care este, în atari condiții, relația sa cu obiectul interpretat în eseurile cu pricina? Mai satisface autorul exigențele formulate de Jean Starobinski în *Literatura – Textul și interpretul*³³: „Cea dintâi preocupare va fi deci aceea de a asigura obiectului prezența sa cea mai puternică și independența sa cea mai mare: pentru ca să i se consolideze existența proprie[...]. Ca să-și opună diferența și să-și marcheze distanțele.”³⁴? Trebuie să admitem că analizele sale literare nu cultivă verdictele contrariante, nici măcar surprinzătoare sau hazardate despre care se crede că sunt caracteristice criticii poezilor. Dimpotrivă, autoarea unui studiu despre eseistica philippidiană, Ioana Lipovanu, remarcă tendința lui Al. Philippide spre descrierea operei autorilor comentați prin formule generale, incapabile să o individualizeze: „Ciudat pentru un *eseist poet* este și faptul că autorul *Punctelor cardinale europene* are dificultăți în a sesiza și formula, pentru scriitorii studiați, nota, dacă nu unică (...) cel puțin cât de cât diferențioare. Este punctul în care, de obicei, criticii poezii, prin intuiție și putere metaforică, reușesc cel mai bine. În cazul lui Philippide, ceea ce propune el ca element particularizant este o trăsătură prea generală, în care încap, ca să spun așa, o omenire întregă.”³⁵.

Nici vorbă, așadar, de îndrăzneli interpretative prea mari, de puncte de vedere inovatoare. Componenta subiectivă, personală a portretelor literare stă în faptul că autorul lor se lasă condus de tabla sa de valori estetice, pe care le cultivă în poezie (prozodia tradițională, sonoritatea armonioasă, distilarea emoției în imagini și metafore complexe) și le afirmă în reflecțiile de ordin teoretic despre literatura vremii (concordanța dintre formă și conținut poetic, dintre gândire și expresie, limpezimea mesajului, cizelarea versului etc.). Paradoxul este, în această situație, următorul: Al. Philippide își construiește acea grilă interpretativă, pe care Jean Rousset o consideră esențială pentru lectura critică³⁶, ajunge la acel „moment teoretic” necesar după orice lectură empatică (își cenzurează entuziasmul, păstrează un ton detașat, pur descriptiv), însă îndărătul abordării detașate și foarte docte, cu multe digresiuni teoretice, cu aprecieri „tehnice” legate de scrierea poeziei, rămâne aceeași voință, despre care am mai amintit în lucrarea de față, de identificare cu obiectul contemplat, de regăsire a identității în alteritate, ca într-o oglindă, așa cum arăta Carmen Mușat vorbind despre „natura speculară a textului” în recentul său studiu, *Frumoasa necunoscută. Literatura și paradoxurile teoriei*³⁷.

Nu e mai puțin adevărat că, într-o pondere mai mică sau mai mare, componenta autobiografică apare inclusiv în demersurile teoreticienilor de profesie. Este ceea ce Paul de Man, citat în aceeași lucrare menționată mai sus, afirma, într-o pledoarie implicită pentru abordarea referențială a literaturii în detrimentul mizei exclusive pe formă, pe limbaj. Orice studiu critic presupune o viziune a interpretului, fără ca aceasta să compromită automat relevanța și fidelitatea sa față de textul avut în vedere. Când, însă, receptarea textelor

³³ Jean Starobinski, *Textul și interpretul*, București, Editura Univers, 1985.

³⁴ *Ibidem*, p. 46.

³⁵ Ioana Lipovanu, *Eseistica lui Alexandru A. Philippide: critica ideilor în context românesc și universal*, București, Editura Ars Docendi, 2002, p. 262.

³⁶ Cf. Carmen Mușat, *Frumoasa necunoscută. Literatura și paradoxurile teoriei*, Iași, Editura Polirom, 2017, p. 123.

³⁷ „În literatură, ambiguitatea pe care natura speculară a textului o presupune e potențată de dublul sens al reflecției: oglindă a eului creator, dar și a celui care citește și care, citind, se regăsește pe sine pe măsură ce reconstruiește figura auctorială.” – Carmen Mușat, *op. cit.*, p. 116.

gravitează în jurul câtorva principii estetice, interpretul reiterându-le cu fiecare ocazie până la a le transforma în ceea ce se obișnuiește a se numi „obsesie critică“, putem discuta deja despre o grilă interpretativă prin care obiectul supus analizei trece ajustat, acomodată așteptărilor și proiecțiilor pe care le are, să-i spunem, după formula lui Starobinski, subiectul cunoscător. Faptul că Al. Philippide procedează des astfel, mai ales în *Considerații confortabile*, îl apropie, pe filiera autoreflexivității în operele citite, de familia poetilor-critici nu numai autohtoni, ci de pretutindeni. Dacă parcurgem capitolul lui Mircea Martin din *Critică și profunzime*³⁸ despre ipostaza de critic a lui Paul Valéry, vom descoperi că, într-o proporție covârșitoare, aprecierile despre cronicile poetului francez sunt perfect valabile și pentru critica lui Al. Philippide. Citez câteva observații: „Se vede ușor că, în chiar cuprinsul exegezelor propriu-zise, demersul esențial nu aparține atât criticului, cât teoreticianului. În comentariile lui aplicate, Valéry nu urmărește atât să surprindă o diferență specifică, o unicitate, cât o tipologie spirituală și estetică. Critica lui e teoretizantă, tipizantă, nu individualizantă.“³⁹; „Demersul profund al criticului și teoreticianului Valéry este acela de a sustrage poezia naivității și impulsivității pentru a o așeza pe terenul mai sigur al exercițiului și al reflecției.“⁴⁰; „De fapt, el scrie despre sine scriind despre alți autori, se vede pe sine multiplicat. Îi modelează pe alții după chipul și asemănarea sa.“⁴¹. Al. Philippide l-a citit, fără îndoială, și l-a și citat pe Paul Valéry, în deschiderea unui eseu despre „poezia lui Ionel Teodoreanu“⁴². Dincolo de principiile pe care le împărtășesc cu privire la idealul clasic de poezie îndelung cizelată, scoasă de sub imperiul hazardului, îi unește pe cei doi tipul de „relație critică“ pe care o cultivă, anume tendința de a integra textele comentate în structuri, în sisteme de idei literare ample, compatibile cu propria concepție despre poezie și despre scris în general, ceea ce implică numeroase referiri la mecanismele producerii de text, la geneza poemului, la gestionarea resurselor limbajului.

Eseistica lui Al. Philippide ilustrează, în literatura română, acest profil de interpret permanent dublat nu atât de poet, cât de teoretician, fără ca acest lucru să însemne însă o abordare automat obiectivă și detașată, ba dimpotrivă. Fiindcă digresiunile sale teoretice sunt de fiecare dată puncte de vedere personale care își află, în operele scriitorilor comentați, terenul propice de verificare și confirmare. Diferit față de stilul criticilor „artiști“ rămâne echilibrul, prudența aserțiunilor, evitarea verdictelor prea exaltate și a formulilor spectaculoase, cantonarea într-un stil de eseu cu spirit didactic poate prea monoton câteodată, dar agreabil prin acel „calm al valorilor“, prin siguranța expunerii erudite. Bine documentat și recurgând la citate, mișcându-se dezinvolt printre concepte, interpretul Philippide își camuflează partizanatele literare, în măsura posibilului, dând impresia că descoperirea sinelui în „oglinzi“ alterității textului e de fiecare dată doar o întâmplare fericită, o coincidență neprovocată.

BIBLIOGRAPHY

I. Ediții:

1. Philippide, Al., *Considerații confortabile*, vol. I, București, Editura Eminescu, 1970.
2. Philippide, Al., *Studii și portrete literare*, București, Editura Pentru Literatură, 1963.

³⁸ Mircea Martin, *Critică și profunzime*, București, Editura Univers, 1974.

³⁹ *Ibidem*, p. 58.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 66.

⁴¹ *Ibidem*, p. 76.

⁴² Cf. Al. Philippide, *Considerații confortabile*, ed. cit., p. 247.

II. Bibliografie critică:

1. Avrămuț, Horia, *Alexandru Philippide*, București, Editura Cartea Românească, 1984.
2. Balotă, Nicolae, *Introducere în opera lui Al. Philippide*, București, Editura Minerva, 1974.
3. Lipovanu, Ioana, *Eseistica lui Alexandru A. Philippide: critica ideilor în context românesc și universal*, București, Editura Ars Docendi, 2002.
4. Simion, Eugen, *Scriitori români de azi*, București, Editura Cartea Românească, 1974.

III. Bibliografie generală:

1. Maiorescu, Titu, *Critice*, București, Editura Pentru Literatură, 1967.
2. Martin, Mircea, *Critică și profunzime*, București, Editura Univers, 1974.
3. Mușat, Carmen, *Frumoasa necunoscută. Literatura și paradoxurile teoriei*, Iași, Editura Polirom, 2017.
4. Sorescu, Marin, *Teoria sferelor de influență*, București, Editura Mihai Eminescu, 1969.
5. Starobinski, Jean, *Relația critică*, București, Editura Univers, 1974.
6. Starobinski, Jean, *Textul și interpretul*, București, Editura Univers, 1985.